

כיצד נראו הריה ועמקיה של ארץ ישראל בעבר? אילו שינויים חלו בנופיה מאז הקמת מדינת ישראל? ומתי החלו הצעדים הראשונים לבלימת ההרס של החי והצומח ולתהליכי השיקום?

המרהפון

חלק משרי הממשלה ראו בו ובחבריו חבורה של תימהונים, אך די"ר עוזי פז, מנהלה הראשון של רשות שמורות הטבע, לא נרתע, חולל מהפך שהציל פיסות נוף יפהפיות והחיה מחדש את נופי ישראל הנכחדים. בין פסגות הגליל, מורדות הכרמל ומרחבי הנגב, 'בקהילה' יוצא למסע מופלא אל שמורות הטבע שניצלו מהכחדה והפכו לאתרים פופולאריים המזינים

מאיר וסטהיים

צילומים: שאטרסטוק ובאדיבות המרואיין

רעינות נחושים. שמורת עין אפק

נתפס כתימהוני ולא אמר נואש. ד"ר עוזי פז

”מי שאיימו אז על שלומנו של הים האדום לא היו החותים או מפגעים אחרים, אלא שודדי אלמוגים שנהגו לקצור אותם מהים ולמכור בטיילת. אלמוגים, כך מסתבר, היו אז מקור פרנסה למשפחות אחדות באילת. הם הולבנו בסודה קאוסטית, שגם נטרלה את ריחם העז והלא נעים, ונמכרו כמזכרת לתיירים”

המדינה, גידול האוכלוסין הגבוה בשיעור של כמעט שני אחוזים בשנה, והצמיחה הכלכלית המרשימה בשיעור של חמישה אחוזים בממוצע לשנה, ובין שמירת הטבע? לפז ברור שאין כל קונפליקט, ושהתפתחותה של המדינה איננה צריכה לבוא במקום שמירתו והגנתו של הטבע.

”דווקא משום שישראל היא מן המדינות המפותחות, ודווקא משום שיש היום פתרונות חדשים מול הצרכים המשתנים”, הוא סבור, “חובה עלינו לתת כבוד לנוף הבראשיתי; לשמר אותו מכל משמר ולהעניק הגנה מרבית לשטחים טבעיים גם אם סביבם רוחשת עיר אורבנית ותוססת. ואכן, יש לא מעט שינויים מבורכים”, פז מבקש לציין. “בשנים האחרונות, למרות הלחצים ההולכים וגוברים הצליחה ‘רשות שמורות הטבע והגנים’ להכריז על עוד כמיליון דונם כשטחים שמורים. תחת ניצוחו של שאול גולדשטיין, יו”ר רשות שמורות הטבע מ-2011, הוקמו עוד 21 גני מקלט לצמחים נדירים ונסופו כ-500 ערכי טבע לרשימת המינים המוגנים. נוצרו בחי-בריים ובשיתוף האוניברסיטאות וגן החיות התנ”כי, גרעיני שימור של בעלי חיים בסכנת הכחדה, כדורסים שונים, עופות ביצה ומיני דגים אחדים.

אלו הישגים פנטסטיים”, הוא מסכם בסיפוק. המאבק הראשון של פז בשודדי הטבע החל כבר בתש”ז, עוד הרבה לפני שהקים את רשות הטבע והגנים. “באותם ימים”, הוא משחזר בעגמימות, “שמורות טבע” היה מונח שהס מלהזכיר. הממשלה לא הכירה בהן וגם השפה העברית טרם הכירה את המונח שמורת טבע, וגם אם הכירה – לא עשתה בו שימוש. הראשון שהתריע על החשש לגורל נופי הצומח של ארץ ישראל היה פרופסור אלכסנדר איג, אבי הבוטניקה של ארץ ישראל. כבר ב-1926 הוא כתב בדאגה: ‘במצב של דינמיקה אינטנסיבית נמצא כיום עולם

קונפליקט תמיד

לא בכדי צצות ועולות שאלות מטרידות: איך בנוים מדינה מודרנית ומתפתחת בארצנו הקטנטונת? איך מגשימים את ההתיישבות בארץ הצפופה הזאת, אך שומרים גם על נופיה הטבעיים? האם גם בני הדורות הבאים יוכלו לראות את פריחות האיריס והאדמונית, להתבשם מריח הנרקיס ולהיווכח כי ‘הרים הגבוהים ליעלים סלעים מחסה לשפנים?’

”ארץ ישראל”, מסכם בעגמימות פז, “שינתה וממשיכה לשנות את פניה. הרבה גומות חן נעלמו ממנה; אחרות צולקו. הטבע בארץ עבר שינויים רבים במהלך אלפי שנות היסטוריה. על שמשון הגיבור נאמר במקרא ששיסע כפיר אריות. על אלישע, שעלה מיריחו לבית קל, מסופר בתנ”ך ‘ותצאנה שתיים דובים מן היער’. ליד עין יהב נמצאו לסת ושיני פיל מאובנות המעידות על פיל אפריקאי שחלף באזור לפני אלפי שנים. מינים אלה אינם קיימים יותר בטבע הישראלי. מה היא אפוא שמירת טבע – השבת אריות ודובים? ייבוא פיל אפריקאי ושחרורו בנגב? אחרי עשרות שנות עשייה ברשות שמורות הטבע ומעורבות גדולה בכל הנעשה בתחומיה של מדינת ישראל, ברור לפז, שחיבר לאחרונה את ספרו ‘לעבדה ולשמרה’ (הוצאת דן פרי), שלשאלה זו אין תשובה חדה וברורה שתהיה מקובלת על כל העוסקים בנושא.

האקלים השתנה ומשתנה ללא הרף. השפעת האדם ניכרת מכל עבר. הנשק החם הומצא ושימש ציידים. בתי גידול רבים שהיו חלק בלתי נפרד מנופיה הטבעיים של הארץ, כגון ביצות, דיונות חול, גבעות כורכר ומרחבי הלס, כמעט נעלמו. עופות דורסים נדירים מתחשלים, הצבי הארץ-ישראלי הנדיר ניצוד והסכנות הרבות טרם תמו. האם קיים קונפליקט מתמיד בין התפתחות

את המהפך שהתחולל, “איננה עוד ארגון חוץ-ממשלתי בודד הנאבק לשמירת הנוף, הטבע ואיכות החיים בישראל. כמו גופים ירוקים נוספים, כגון ‘אדם טבע ודין’, ‘מגמה ירוקה’, ‘חיים וסביבה’, ‘צלול’ ואחרים. גם ק”ל הפכה לגוף ירוק. גורמים אלו פועלים, כל אחד בדרכו, בהצעות ובקידום של חוקים סביבתיים, בפיקוח ובאכיפה של חוקים קיימים, במאבקים נגד מפגעי סביבה, בחינוך הציבור ובהגברת מודעותו לנושאי סביבה שונים. לכולם מטרה אחת – להפוך את הסביבה בישראל למקום שניעים לחיות בו.

ארץ קטנה היא ישראל, נקודה על פני הגלובוס, אך מכילה בתחומיה מגוון עשיר של חי וצומח ומבחר נופים שארצות מעטות בלבד באזורים הממוזגים יכולות להתחרות בהם. ראשה מונח בין שלגי החרמון ורגליה טובלות במימיו הטרופיים והחמימים של מפרץ אילת. חולות מרפדים את חופיה במערב, וצוקים גבוהים צונחים בתלילות אל ים המלח במזרח. חורשים סבוכים מכסים את פסגות הגליל ואת מורדות הכרמל, ומרחבי תְּמֵדוֹת חשופות וצחיחות משתרעים מלאו העין בנגב. גומא הפפירוס הרחיק ממכורתו שבאפריקה עד ביצות החולה, שהן גבול תפוצתו הצפוני עלי אדמות, ובצילו הנימפאה הלבנה, שהגיעה מהצפון הקר. נשרים דואים בשמים, צבאים מתרוצצים במישורים ויעלים מקפצים בצוקים. זוהי ארץ ישראל – מועט המחזיק את המרובה. “אולם נופי הארץ”, מבקש פז להדגיש, “אינם קופאים על שמריהם. הם משתנים ללא הרף, כשעוד ועוד נתחים נקרעים מהם. השינויים בנופי הארץ החלו כבר בימי קדם, אולם אין להשוותם לאלה הגדולות נמצאות בנגב ובמדבר יהודה. מספר השמורות במחוז דרום הוא 48 ושטחן 4,696,590 דונם, מהם 2,550,213 דונם חופפים לשטחי האש של צה”ל ופתוחים לציבור רק בסופי שבוע.

”החברה להגנת הטבע”, פז מבקש להדגיש

”חלומות ומציאות עולים בקנה אחד, אך לעיתים המציאות אף עולה על החלום”, הוא מסכם בסיפוק עשרות שנים של מאבק על הנוף, הטבע ואיכות החיים בישראל. “לא אגזים אם אומר כי ההישגים הם מעל ומעבר לחלומותיהם של חלוצי שמירת הטבע. ממדור שולי במשרד החקלאות ובו פחות מחצי תריסר עובדים, צמח כוח האדם ברשות הטבע והגנים לכדי 800 פקחים ועובדים קבועים וכמספר הזה עובדים זמניים ועונתיים. לאלה מתלווים עוד 1,200 מתנדבים לובשי מדים. בימי המדור שהקמתי היה מאבק על כל רכב. כיום? קשה לנסוע בכבישי הארץ בלי לראות את הטנדרים הירוקים של הרשות, עם סמל היעל המוטבע בהם.”

נשמת אפה של שמירת הטבע מתבצעת כיום באוויר, בים וביבשה. רשת פקחים פרושה בכל מרחבי הארץ. מופעלים גם רחפנים באוויר וסירות מנוע במפרץ אילת ובים התיכון. “מ’מיטת סדום” ובה 97 שמורות המשתרעות לפי האישור הראשוני מ-1963 על פני כ-120,000 דונם, ו-13 גנים לאומיים שפעלו עם חקיקת החוק לגנים לאומיים ושמורות טבע בשנות ה-60 הגענו למציאות שבה יש כיום 263 שמורות טבע מוכרזות ו-83 גנים לאומיים. השמורות המוכרזות משתרעות על פני 6,045,239 דונם, שהם כ-21% מכלל שטח מדינת ישראל, בעוד הגנים הלאומיים משתרעים על פני כ-190 אלף דונם.”

אולם נתונים אלו, לדברי פז, עשויים להטעות, שכן שטחן של השמורות בצפון הארץ ובמרכזה משתרע רק על פני כ-5% מהשטח. רוב השמורות הגדולות נמצאות בנגב ובמדבר יהודה. מספר השמורות במחוז דרום הוא 48 ושטחן 4,696,590 דונם, מהם 2,550,213 דונם חופפים לשטחי האש של צה”ל ופתוחים לציבור רק בסופי שבוע.

”החברה להגנת הטבע”, פז מבקש להדגיש

ואת תוצאותיהם אפשר לראות כיום ברחבי הארץ – בשמורות הטבע, בגנים המרהיבים ובמרבדי פרחי הבר.

אחד מחלוצי שמירת הטבע והנוף בישראל הוא ד”ר עוזי פז. פז, ביולוג וזואולוג ותיק, הקים לפני כ-65 שנה את המדור לשמירה על הטבע במשרד החקלאות, כיהן כמנהלה הראשון של רשות שמורות הטבע וכמדען ראשי בה במשך שנים ארוכות. במסגרת זו יזם וניהל את המסע להגנת פרחי הבר ואת טיפוחן של השמורות הראשונות והכשרתן לביקורי הציבור.

על שמו רשומים כמה מהקמפיינים והמאבקים המוכרים ביותר, שהצילו פיסות נוף יפהפיות ומסלולי טיול רבים מלהפוך לנדל”ן. עם קום המדינה בתש”ח נכנסה הארץ לתהליכי פיתוח מואצים שכללו בנייה מסיבית, סלילת כבישים רבים, ייבוש ביצות ובניית משקים חקלאיים ומפעלים – כל אלה גבו מחיר עצום מהטבע הישראלי. פז היה מי שהקים – ביוזמת פרופ’ אמוץ זהבי – את ‘המדור לשמירה על הטבע בישראל’ כבר בתשי”ט, והיה הראשון לעמוד בראשו.

גם היום, אחרי יותר מ-70 שנה של מחקרים ומאבקים למען הסביבה בישראל, עם ותק וניסיון שמעטים יכולים להתהדר בהם, פז עדיין מבלה את רוב יומו ב’חיק הטבע’. “מאז שאני זוכר את עצמי”, הוא פותח ומחייך קלות, “נמשכתי למראות הנוף – להרים, לוואדיות, לביצות ולצוקים, אך לא רק לקווי מתארם, אלא גם למכלול מרכיביהם: לפרחים, לעצים, לציפורים, לדוחיים בשלוליות החורף, לצבאים בשדות, ליעלים בצוקים ולנשרים הדואים בשמים.”

חלום שהתגשם

”אומרים שלא פעם”, חיוכו של פז מתרחב,

פני שנים רבות החליטו שדרני תחנת התקשורת הצבאית, בניצוחו של מושיק טימור, למתוח את אנשי חדרה. הם הגיעו למקום שבו נהגו לעמוד העגלונים בימים שבהם הייתה מושבה, והחלו להקיפו בחבלים. לשאלת הנוכחים הסבירו השדרנים כי באו לחדש את הביצה, כדי שגם הדור הצעיר יידע ביצה מהי.

העגלונים שאלו: ‘היכן נעמוד?’... המתיחה הזאת הפכה למציאות. היום אכן משחזרים נופי ביצה בלא מעט אתרים היסטוריים בארץ ישראל. הדוגמה המוכרת ביותר היא ‘אגמון החולה’. התברר כי חלק מהשטחים שנוקזו בחולה בשנות ה-50 שקעו והפכו לבעייתיים לעיבוד חקלאי ולא הניבו את היבולים הצפויים. לאחר דיונים והתלבטויות הגיעו למסקנה כי ‘צבוץ’ השטח הוא הפתרון הנכון.

לפני מספר שנים החלו לחפור גוף מים ביצתי המוכר בשם ‘האגמון’. הפרויקט הסתיים בתשנ”ד, אז הציבו בכניסה שלט שכותרתו: ‘מפעל שיקום עמק החולה’, בו נכתב בין היתר “שיקום עמק החולה השיב לו חיים ואף החזיר אליו את הציפורים הנודדות.”

שלט זה עורר תהיות אחדות לגבי הייבוש שהסתיים עשרות שנים קודם לכן. כיום מוכר האגמון בעיקר בזכות אלפי העגורים החורפים בו ומתקבצים סביבו בין חשוון לאדר, ובזכות עופות המים הרבים החורפים בו. הוא הפך לאתר טיולים מבוקש ובתשע”ט נחנך בו מרכז מבקרים מפואר. לא רחוק מהאגמון שוכנת שמורת החולה. גם היא משמשת דוגמה לממשק, לניהול אקטיבי ולפעילותם הבלתי נלאית של שומרי הטבע בארץ – קומץ של משוגעים לדבר, שניהל ועדיין מנהל מאבקים רבים למען שמירת הטבע, הנמשכים מאז ועד עתה. רבים מהמאבקים נחלו הצלחה

ארץ הציב. סביבה אורבנית לצד טוף בראשיתי

לשמור על הנפיים. הגן הלאומי קיסריה

הצומח של ארץ ישראל. אופני העיבוד החקלאיים המודרניים, הבאים עם העליות מהגולה, מחוללים שינויים יסודיים בהרכבו. פורמציות שלמות של צמחיית הארץ, כמו זו למשל של הביצות, הולכות ונעלמות מתוכה.”

מאבק מנזון

”מסקנתו הייתה: ‘על המתעניינים בטבע הארץ וגורלה להתארגן לאגודה לשם הגנת טבע הארץ’. הוא התריע אך מאומה לא קרה. בתר”צ הציע פרופ’ אייג למחלקת הייעור המנדטורית לאסור ייצוא של קני השורש של איריס השושן – אותם איריסים גדולים והדורי מראה, בהם איריס הגלבוע, איריס הדור ואיריס נצרתי. אלה נעקרו באותם ימים בכמויות גדולות בידי הפלאחים המקומיים, שנשכרו לשם כך על ידי סוחרים באירופה. בעקבות פנייה זו”, מדגיש פז, ”יצאו הנחיות, אך לא ברור עד כמה ואם בכלל הן יושמו. ב־1940 כתב טוביה קושניר, נער בן 17 ושנים אחדות לאחר מכן אחד מחללי אסון הל”ה, על התוכניות לייבש את החולה: ”ייבוש הביצות יביא אסון על מאות צמחים שייעלמו מהארץ כליל, על מאות ציפורים, שתהיינה מחוסרות סיכוי, וכן על מיני חיות ודגים’. גם קריאה זו נותרה ללא מענה מעשי”.

בינתיים פרצה מלחמת העולם השנייה. עם קום המדינה התרחשה בה תנופת פיתוח גדולה – קליטת עלייה, בנייה, סלילה, מפעלי מים. שינוי סדרי בראשית. על רקע זה קרא הזואולוג היינריך מנדלסון, לימים חתן פרס ישראל, בכנס

הוא אמר את מה שהיה מן הסתם הפתיח להרבה מדבריו במשך השנים בפורומים שונים: בארצות תרבות נהוג להשאיר 10% לשמורות טבע. ויין הגיב בכעס: ’אתה יודע כמה משפחות יהודיות יכולות להתפרנס מ־6,000 דונם? וקבע: ’אתה רוצה לזרוק את היהודים לים?’. בשיחות נוספות, ולאחר דין ודברים לא קל, הסכים ויין להותיר מעט מביצות החולה. זה היה הישג גדול ביותר באותם ימים”, מתאר פז בחיוך.

שוד האלמוגים

הוועדה לשמירת הטבע קיימה בראשית 1953 סימפוזיון. ”כיום”, מחייך פז, ’היו קוראים לזה ’יום עיון להגנת הטבע, הארץ ועתיקותיה’. המטרה הייתה איחוד כוחות של כל הגורמים שהיבטים שונים של רכיבי הנוף עניינו אותם. הארכיאולוג פרופ’ מזר סיפר על האתר הפרהיסטורי שהתגלה אך זה לא מכבר בשער הגולן. פרופ’ מיכאל זהרי דיבר על ייחודה הצמחי של ארץ ישראל, ומנדלסון דאב על גורלו של עולם החי. לחבריי, ראשוני פעילי הטבע, אמוץ זהבי ועזריה אלון, היה ברור שמהחבורה זו לא תצמח תועלת ממשית. היה ברור להם כי אנשי מדע, מעוניינים ככל שיהיו בטבע ובשמירתו, טרודים במחקריהם ובתלמידיהם ואינם יכולים להתמסר ולהתמיד בבעיות הסבוכות של שמירת הטבע, מה גם שהצד המעשי לא היה בדרך כלל הצד החזק שלהם. אלה לא ימנעו מפגעים ונזקים בשטח, הרס נופים ופגיעות בחי ובצומח”.

עד מהרה התברר גם כי לא די במכתבים ובתזכירים, גם אם מנוסחים היטב וחתומים על ידי אנשי אקדמיה. אמוץ זהבי ועזריה אלון החליטו אם־כן בצעד נחשוני להקים את החברה להגנת הטבע. החברה נרשמה בתחילת תשי”ד כאגודה עות’מאנית – ארגון ללא מטרות רווח. כמחצית השנה לאחר מכן נערך כנס היסוד באורנים. התקבצו אליו כ־70 איש, מהם גויס לראשונה מערך של פקחים־מדריכים. יגאל סלע היה הפקח הראשון שעבד ברחבי הגליל המערבי ונשאר בתפקידו עד 1974. הפקח בשמורת החולה, שהייתה בשלבי הקמתה הראשונים, היה אמנון רוזנפלד. רוב הפקחים האחרים היו בוגרי התארגנות של קבוצת חובבי טבע מתל אביב שכינו את עצמם בשם ’אצח”ה – אגודת צעירים חובבי החי’. אלה החלו לאחר כשנה ללמוד באוניברסיטה וברבות הימים היו לפרופסורים מכובדים בזואולוגיה ובבוטניקה.

”באותם ימים”, משחזר פז, ”עשיתי גם אני צעדיי הראשונים בחברה להגנת הטבע. אוריאל ספריאל מונה לפקח במפרץ אילת בסוף 1956, לאחר מבצע קדש, כדי לנסות למנוע את שוד האלמוגים. בסתיו 1957, כשהחל את לימודיו באוניברסיטה החלפתי אותו. הגעתי לאילת וגיליתי”, הוא משחזר בחיוך, ”כי מי שאיימו אז על שלומו של הים האדום לא היו החות”ים או מפגעים אחרים, אלא שודדי אלמוגים שנהגו לקצור אותם מהים ולמכור בטיילת. אלמוגים, כך

מסתבר, היו אז מקור פרנסה למשפחות אחדות באילת. הם הולבנו בסודה קאוסטית, שגם נטרלה את ריחם העז והלא נעים, ונמכרו כמזכרת לתיירים – בדוכנים, בחנויות, על החוף ובכל מקום אפשרי.

כיצד אפשר להפסיק את השוד הזה בהעדר חוקים אפקטיביים באותם ימים לשמירת הטבע? ”זו אכן הייתה אנרכיה”, נזכר פז. ”הייתי מתרוצץ על החוף ותופס עבריינים כשהם יוצאים מהים עם אלמוגים נוטפי מים, והגשתי נגדם תלונות למשטרה. התווספה לכך גם העובדה כי בקרב שוֹלֵי האלמוגים היו טיפוסים אלימים למדי. אילת באותם ימים הייתה אז ארץ גזירה בדרומה של ארץ־ישראל, אליה הוגלו עבריינים שונים. עקבנו במיוחד אחר קבוצה של שבעה פושעים שהטילו את חיתתם עליי ועל חבריי שוחרי הטבע, אך למרות זאת לא נרתעתי: באתי למוקדי המכירה שלהם עם המשטרה והחרמנו להם אלמוגים. פז בתושייתו איתר ’פקודת דיג’ ישנה מימי המנדט הבריטי, שהייתה עדיין בתוקף, והגדירה כל דג ובעל חיים החי במים כבעל חיים מוגן.

”מרגע שניתנה חוות דעת מדעית שלפיה אלמוג הוא בעל חיים (והוא אכן כזה), אפשר היה להגן מתוקף החוק ותקנותיו גם על האלמוגים. היו שניסו לחלוק על חוות דעת זו... באחד המשפטים שהתנהלו נגד שודדי האלמוגים, אחד מני רבים, הביא סנגורו של העבריון, ספר ביולוגיה איטלקי מהמאה ה־18, בו האלמוגים מתוארים כצמחים, אבל זה לא עזר להם והמאבק הוכתר בהצלחה מרובה.

מאבק על הנחל

בשנים שלאחר מכן נכונו לפז ולחבריו בחברה להגנת הטבע עוד מאבקים רבים ומרים. בידיים חשופות ניהלו פז וחבריו מאבקים שהיחס אליהם נע בין התנגדות נמרצת להסתייגות ולסלחנות, ולעיתים קרובות אף היה מהול ביותר משמץ של לגלוג.

”במוסדות המדינה השונים שהיו ממונים על גאולת הקרקע – קק”ל, מע”ץ, מקורות, תה”ל (תכנון המים לישראל) ולעיתים גם הצבא”, הוא משחזר, ”הביטו עלינו, נושאי חזון שמירת הטבע, כעל תימהונים. כינו אותנו בכינויי גנאי שרק חיזקו את רוחנו: ’מחבקו עצים’, ’שוטים משוטטים’, ’נטורי קרקע’ ואף ’עוכרי הציונות’, אבל זה לא עזר להם”.

”אסור לשכוח”, הוא מזכיר, ”שטיולי טבע ונוף לא היו עדיין חזיון נפרץ באותם ימים. הרי הגליל ומרחבי הנגב טרם היו מוקד משיכה לטיולים רבי משתתפים. רכבי שטח לא חנו בהמוניהם ליד מרכזי הקניות, וג’פים היו רק לצבא. איש לא חשב שצימרים יהיו ענף כלכלי. במציאות כזו היה קשה לגייס דעת קהל אוהדת, מה גם שטרם נרכשה המיומנות הדרושה ביח”צנות. הגורם הממלכתי היחיד שתמך ברעיון שמורות הטבע, וכמו המתין לבואו, היה אגף התכנון במשרד הפנים, שהכין את תוכנית המתאר הארצית כבר ב־1950. הקמת

המדור לשמירה על הטבע שאני עמדתי בראשו, גם כן לא הצליחה להעלות את הנושא לראש סדר היום הציבורי. תקציב לפעולה, למעט הצבת שלטים לא רבים באתרים רגישים במיוחד, כמעט לא היה למדור, אך עבודה לא חסרה. המוקד היה פעילות מנע: לִמְנוּע תכנון וביצוע של פרויקטים שונים שהיו עלולים לפגוע בנוף ובטבע, או למזער נזקיהם במידת האפשר.

”טול לדוגמה את המאבק על נוף המים בארצנו. ארץ ישראל כידוע ממוקמת במעבר מאזור סובטרופי מדברי, על גבול רצועת המדבריות העולמית, לאזור סובטרופי גשום, או במילים אחרות בין אזור מדברי־יובשני לאזור יובשני למחצה. נופי המים לסוגיהם, כאגמים, ביצות, נחלים ובריכות חורף, היו נדירים בה מאז ומתמיד, אך היו חלק חשוב מנופיה והעשירו את מאזן החי והצומח. נופים אלו נעשו נדירים עוד יותר מאז קום מדינת ישראל. הם נפגעו מאיחוז המעיינות, ניקוז הביצות וזיהום הנחלים. ’חבל על כל טיפה’ לא הייתה רק סיסמה שהדהדה במרחב הציבורי, אלא ביטוי למדיניות המובילה במשך שנים רבות”.

אחד המאבקים הקשים ביותר שיחרתו בזיכרונו של פז היה המאבק על צבינו של נחל כזיב, ממסלולי הטיול היפים והפופולריים בארץ, שכמעט והפך לכביש. ”זה היה הורס את כל הנוף ואת ערוץ הנחל. לולא היינו נאבקים, המסלול הזה לא היה קיים היום”, הוא מתאר. ”ככלל מצב המים באותם ימים אכן היה בכי רע. ’אנשי המים’ פעלו למימוש המדיניות: תה”ל תכנן ומקורות ביצעה. רוב המעיינות הגדולים כבר נכבלו באזיקי בטון ופלדה. מימיהם הוטו ממסלולם הטבעי והוזרמו למרחקים – ליישובים, לחקלאות ולתעשייה.

איש לא עמד בדרכם של אנשי המים. הם פעלו ללא מגבלות וזכו לברכות מכל עבר. אנחנו נאבקנו כדי להבטיח זכויות מים לנוף הארץ חרף הסיסמה השגורה והמקובלת. המאבק על נחל כזיב

שהוכתר בהצלחה היה אם־כן אחת מהפעולות הראשונות של המדור לשמירה על הטבע”.

זיהום תיירותי

מאבקי הנחושים של פז גם הובילו לביטול חמש תוכניות בנייה מאושרות על פני כ־13,000 דונם בכרמל, תוך מתן פיצויים לבעלי הקרקע, וכן להכרזת הר הכרמל, בשלמותו, כגן לאומי ושמורת טבע. הוא גם היה אחראי לביטולן של תוכניות נטיעה של קק”ל בשטחים שנועדו לשמורות טבע בכרמל, בגבעת המורה, בגלבוע, נחל קדש, בהר חורשן ועוד, ומנע בגופו אישורים לפתיחת מחצבות גדולות־היקף ברחבי הכרמל ולהרחבתן של מחצבות קיימות.

הסקנדלים של פז עיצבו במידה רבה את הטבע הישראלי כמו שאנחנו מכירים אותו, אבל הגאווה הכי גדולה שלו היא התוכנית להקמת שמורות הטבע בישראל. ”מספר המבקרים בשמורות ובגנים הוא מקור לסיפוק וסימן להצלחה”, הוא מציין בגאווה, ”אך יש להיזהר מאוד מהצלחת יתר”, הוא צופה פני עתיד.

”בעולם קיים כיום חשש מ’זיהום תיירותי’, עודף של תיירים באתרים. אלה גורמים להצטופפות יתר, לרעש, לריבוי אשפה, לשחיקת השבילים, להטרדת בעלי החיים ולהפרעה למטיילים האחרים שבאים ליהנות מחיק הטבע. מתבקשת אפוא קביעת מכסות של מבקרים בשמורות ובגנים הפופולריים בהקדם, אף אם זה לא יתקבל כצעד פופולרי. יתר על כן, כדי לשמור על השמורות משחיקה יש להימנע מהוספת אטרקציות העלולות למשוך קהל רב מדי. במקביל, ראוי לתכנן גנים לאומיים כאתרים סופגי לחץ ולהכשירם לקליטה המונית. בסופו של דבר המטרה היא אחת – להפוך את הסביבה בישראל למקום שנועים לחיות בו.”

קוראים לנגב. חוף האלמוגים באילת

”בעולם קיים חשש מעודף של תיירים באתרים, הגורמים להצטופפות יתר, לרעש, לריבוי אשפה, להטרדת בעלי החיים ולהפרעה למטיילים האחרים. מתבקשת אפוא קביעת מכסות של מבקרים בשמורות ובגנים, אף אם זה לא יתקבל כצעד פופולרי”

חרדה לעולם החי. היינריך מנדלסון